

УДК 159.9

Бочелюк В.Й.¹, Гуразда Ю.А.²

¹ д-р психол. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. СНЗ-111м НУ «Запорізька політехніка»

КОРЕКЦІЯ ПСИХОМОТОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ (ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ)

Проблема корекційного навчання та виховання дітей із розладами аутистичного спектру в Україні та й у всьому світі була і залишається актуальною. Насамперед це стосується дітей дошкільного віку, які починають або вже здобувають освіту в закладі дошкільної освіти у формі інклюзивної освіти, у державних чи недержавних освітньо-реабілітаційних установах. В сучасних умовах для успішного розвитку людини потрібна реалізація системи психолого-педагогічних та корекційно-реабілітаційних впливів на психофізичну сферу і, зокрема, в період дошкільного періоду попередження виникнення стійких афективних переживань негативних стереотипів поведінки, подолання негативізму, агресії, самоагресії, страхів, фобій, стресів у дитини, починаючи з раннього та дошкільного віку. Однак реалізація цих завдань ускладнюється тим, що ці порушення психічної сфери дитини стають соціальними чинниками, оскільки породжують у неї цілу низку соціальних страхів, суттєво знижують стресостійкість, гальмують особистісне зростання. Невміння дитини стримувати та контролювати свої афективні прояви, позитивно і емоційно спілкуватися і вчитися разом із

іншими дітьми – є вродженими ознаками аутизму, що обумовлює пошук напрямів і методів корекції таких аутистичних порушень саме в дошкільному віці. Через це особливої актуальності набуває проблема психокорекції аутистичних розладів засобами психомоторики.

Актуальність поставленої проблеми підтверджується кількістю та багатоплановістю наукових досліджень українських авторів. Дитиноцентристські тенденції, які домінують у сучасній українській спеціальній освіті (В. Бондар, О. Глоба, І. Дмитрієва, В. Засенко, І. Кузава, О. Мамічева, С. Миронова, В. Нечипоренко, Н. Пахомова, О. Романенко, Л. Руденко, Н. Савінова, В. Синьов, Є. Синьова, М. Супрун, О. Таранченко, С. Федоренко, І. Чухрій, А. Шевцов, М. Шеремет, Л. Фомічова, О. Хохліна та ін.) і є підґрунтям для розвитку інноваційних організаційних форм, змісту, технологій навчання та виховання дітей із особливими освітніми потребами.

Окремим питанням спеціальної освіти стоїть проблема корекції аутистичних розладів у дітей, яку досліджують українські вчені (Н.Базима, К. Островська, О. Позднякова, Т. Скрипник, В. Тарасун, М.Федоренко, А. Хворова, Д. Шульженко та ін.). Соціально-психологічному спрямуванню корекції аутистичних порушень присвячені дослідження К. Островської, В. Нечипоренко; концепцію навчання і виховання дітей із аутизмом розробили В. Тарасун, А. Хворова; розвитком мовлення та альтернативною комунікацією займалися Н. Базима, І. Логінова, Ю. Товкес; феномен аутистичного розвитку дитини вивчала Т. Скрипник; спеціальну фахову готовність корекційних педагогів до роботи з дітьми із розладами аутичного спектру вивчали О. Мамічева, Х. Сайко, В. Синьов, М. Шеремет, Д. Шульженко, Ол. Шульженко; педагогічним основам корекційної роботи при аутизмі присвятили дослідження Л. Рибченко, Г. Хворова, Д. Шульженко, С. Яковлева; клінічні аспекти дослідження аутистичних розладів у дітей запропоновані Я. Багрієм, М. Рождественською, А. Чупріковим).

Останнім часом підвищився інтерес до розробки корекційних програм для дітей дошкільного віку через аутистичні розлади яких страждають інтелектуальні, комунікативні, емоційно-регуляторні, поведінкові та моторні функції. Зокрема недосконалість моторики дітей характеризується порушенням координації, узгодженості, довільності, прогнозуванні та плануванні рухів, що суттєво впливає на пізнавальні та вольові функції, створює байдуже ставлення до інтеграції в колективі однолітків, здатності навчатися новим рухам, взаємодіяти із середовищем.

Якщо різні аспекти навчання та виховання дітей з розладами аутистичного спектру вивчені досить детально (Н. Базима, К. Островська, В. Тарасун, Т. Скрипник, Г. Хворова, М. Шеремет, Д. Шульженко), то системи корекції психомоторики із використанням засобів фізичного виховання залишили поза увагою вчених, особливо в педагогічному аспекті. Йдеться

про відсутність сучасної ефективної системи корекції та розвитку психомоторної функції дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру, придатної до використання в закладах дошкільної освіти, реабілітаційних центрах, у домашніх умовах батьками, різними спеціалістами, що працюють з дітьми.

Питання стану психомоторних показників дітей із розладами аутистичного спектру висвітлено в наукових працях К. Островської, І. Риндер, В. Тарасун, Т. Скрипник, Г. Хворової, Д. Шульженко; використання засобів фізичного виховання щодо осіб із раннім дитячим аутизмом досліджували Я. Крет, А. Лавренюк, О. Орес, А. Сімко, Т. Тимофєєва. Але в літературі й досі не описана комплексна послідовна робота від стану діагностики до кінцевого результату.

Психомоторика людини – це складна функціональна система, когнітивно-розумова специфічна діяльність, що залежить від функціонування особливостей вищої та периферичної нервової діяльності, сенсорного (аферентного) і рухового (еферентного) відділів та складається із сенсорної, моторної, розумової підсистем управління руховою діяльністю. Її складовими є ідеомоторика, сенсомоторні процеси, довільні моторні процеси.

Онтогенезом моторики називається зміна рухів і рухових можливостей людини протягом її життя. Дитина від народження не володіє навіть найпростішими довільними рухами. З віком рухові можливості розширюються, досягають розквіту в молодості і поступово знижуються до старості.

На розвиток психомоторики впливають два основні фактори – дозрівання і навчання. Дозріванням називаються спадково обумовлені зміни анатомічної будови та фізіологічних функцій організму, що відбуваються протягом життя людини: збільшення розмірів і зміна форми тіла дитини в процесі її росту; зміни, пов'язані зі статевим дозріванням, старінням тощо. У ранньому дитинстві величезне значення має дозрівання нервово-м'язового апарату (зокрема кори великих півкуль головного мозку, що до моменту народження ще не сформувалася). В основних рисах руховий апарат дитини формується лише до 2–2,5 років. Психомоторика ж розвивається паралельно з усвідомленням та відчуттям дитиною свого тіла і рухів.

Навчання – освоєння нових рухів чи удосконалення їх під впливом спеціальної практики, навчання чи тренування. Не завжди легко визначити, що саме лежить в основі тієї чи іншої зміни рухових показників – дозрівання чи навчання, особливо в дитячому й переддошкільному віці (до 3 років). Механізм навчання дитини сидінню чи ходьбі полягає в тому, що її нервова система і м'язовий апарат настільки дозріли, що вона може це зробити без навчання, тому навчати цих рухів зовсім не потрібно. Навчання є ефективним лише тоді, коли вже досягнутий необхідний ступінь анатомо-фізіологічної

зрілості організму, а зовсім без навчання (хоча б у вигляді можливості спостерігати правильний зразок) оволодіння новими рухами неможливе. Це доводиться зокрема тим, що діти, виключені з людського суспільства, не опановують типові для людини рухи, наприклад прямоходіння. Онтогенез моторики визначається взаємодією дозрівання і навчання.

Залишаються не з'ясованими питання про уніфіковану діагностику, підбір засобів, методів і форм занять, що матимуть позитивний вплив на корекцію психомоторних показників дітей старшого дошкільного віку із розладами аутистичного спектру; не визначені умови та форми співпраці з сім'єю; відсутня цілісна розробка методичного супроводу застосування засобів фізичного виховання в корекції психомоторики. Таким чином, соціальна й психологічна значущість означеної проблеми та її недостатнє вивчення зумовили вибір теми дослідження «Корекція психомоторного розвитку дітей з розладами аутистичного спектру засобами фізичного виховання».